

Doğru bilgi doğru kaynaktan alınır...

KAFKAS FATİHİ

ÖZDEMİROĞLU OSMAN PAŞA

Reyhan Şahin Allahverdi

ÇAMLICA

İstanbul 2016

İÇİNDEKİLER

Önsöz	IX
Kısaltmalar	XI

GİRİŞ

Çalışmanın Amacı ve Dönemin Kaynakları	1
Sultan Üçüncü Murad Devrine Kadar İran'la İlişkiler	8
Sultan İkinci Selim Devrine Kadar Osmanlı'nın Güney Siyaseti	13

BİRİNCİ BÖLÜM

Özdemiroğlu Osman Paşa'nın İlk Vazifeleri ve Beylerbeylikleri

1. Habeşistan Beylerbeyliği	23
2. Yemen Beylerbeyliği	28
2. 1.Yemen'de Zeydî Ayaklanmasının Çıkması	28
2.2. Lala Mustafa Paşa ve Özdemiroğlu Osman Paşa'nın Mutaahhar İsyanını Bastırmak İçin Yemen'e Memur Edilmeleri	32
2.3. Osman Paşa'nın Yemen'e Varması ve İlk Muharebeleri	38
2. 4. Lala Mustafa Paşa'nın Azli ve Yeni Serdar Sinan Paşa'nın Yemen'e Gelişi	42
2. 5. Vezir Koca Sinan Paşa-Osman Paşa İhtilafı ve Osman Paşa'nın Yemen'den Ayrılması	49
3. Lahsa ve Basra Beylerbeyliği	53
4. Diyarbekir Beylerbeyliği	70

İKİNCİ BÖLÜM

1578-1590 Osmanlı-İran Savaşı ve Osman Paşa'nın Faaliyetleri

1. 1578 Osmanlı-İran Savaşının Başlaması	83
2. Serdar Lala Mustafa Paşa'nın Sefer Hazırlıkları, Ordunun İstanbul'dan Ayrılması	93
3. Serdar Mustafa Paşa'nın Erzurum'a Varması ve Osman Paşa'nın Orduya Katılması	99
4. Çıldır Muharebesi ve Tiflis'in Zabtı	102
5. Koyun-geçidi Muharebesi ve Şirvan'da Osmanlı Hâkimiyetinin Tesisi	112
5. 1. Osman Paşa'nın Vezâretle Şirvan'da Kalması	118
5. 2. Lala Mustafa Paşa ve Ordunun Şirvan'dan Ayrılıp Erzurum'a Hareket Etmesi	123
5. 3. Şirvan'da Kalan Askerin Durumu	126
6. Safevîlerin Şirvan ve Gürcistan'ı İstirdad Çabaları ve Osman Paşa ile Mücadeleleri	128
6. 1. Aras Han ile Muharebe ve I. Şemahî Zaferi	128
6. 2. İkinci Şemahî Savaşı - Şah-Oğlu Hamza Mirza ve Selman Han'nın Şemahî'yi Kuşatması ve Kırım Kalgayı Adil Giray'ın Kızılbaşlar Tarafından Esir Edilmesi	139
7. Osman Paşa'nın Şemahî'dan Ayrılarak Demirkapı (Derbend)'yi Üs Edinmesi	145
7. 1. Demirkapı'daki Askerin Durumu ve Yerli Halk ile Yapılan Mücadeleler	150
7. 2. İranlıların Yeniden Şirvan'ı Zapt Etmesi ve Osman Paşa'nın Demirkapı'daki Kaytaklarla Olan Muharebeleri	158
8. Kırım Hanı Mehmed Giray'ın, Demirkapı'ya Osman Paşa'nın Yanına Gelmesi	162
9. Vezir Koca Sinan Paşa'nın Şark Serdarlığı ve Şark Seferinin İkinci Safhası	172
10. Şirvan'da 1581-1582 Yılı Hadiseleri	174
10. 1. Osman Paşa'nın Küreliler ve Mirza Selman Han ile Mücadelesi	174
10. 2. Bakü Kalesi'nin Yeniden İnşâsı	176
10. 3. Şirvan'daki Gelişmeler: Gazi Giray'ın Selman Han ile Muharebesi	177

10. 4. Ustaclu Pîre [Muhammed] Han ve Şah'ın Vekili Selman Mirza Tarafından Bakü Kalesi'nin Muhasara Edilmesi ..	179
10. 5. Gazi Giray'ın Esareti ve Safevîlerin Kabala Kalesi'ni Muhasarası ..	181
11. Kefe Üzerinden Derbend ve Şirvan'a Asker, Mühimmat, Hazine Gönderilmesi ve İran'la Sulh Görüşmeleri ..	186
12. Şirvan'da Osmanlı Hâkimiyetinin Yeniden Kurulması ve Şemahî Kalesinin İnşâsı ..	206
12. 1. Osman Paşa'nın İmam-Kulu Han ile Muharebesi ..	206
12. 2. Şemahî Kalesi'nin Yeniden İnşâsı ..	215
13. Osman Paşa'nın Şirvan ve Dağıstan'daki İktisadî, İdarî ve İmar Faaliyetleri ..	219

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Osman Paşa'nın Şirvan'dan Ayrılıp İstanbul'a Gelişi ve Sadrazamlık Dönemi

1. Demirkapı'dan Ayrılması ve İstanbul'a Hareketi ..	225
1. 1. Demirkapı-Kefe Yolunda Ruslarla Olan Mücadelesi ..	225
1. 2. Kırım Meselesi ve Osman Paşa'nın Kırım Hanı Mehmed Giray'ı Bertaraf Etmesi ..	229
2. Osman Paşa'nın İstanbul'a Varması ve Sadaret Makamına Getirilmesi ..	238
3. Eski Han Mehmed Giray Oğullarının İsyanı ve Kırım Seferi ..	242
4. Tebriz Seferi ve Tebriz'in İstirdadı ..	255
4. 1. Sefer Hazırlıkları ve Lojistik ..	255
4. 2. Ordunun Erzurum Üzerinden Tebriz'e Hareket Etmesi ve Tebriz'in Alınışı ..	271
4. 3. Osman Paşa'nın Vefatı ..	284
4. 4. Osman Paşa'nın Kişiliği ..	291
4. 5. Osman Paşa'nın Varisleri Meselesi ..	304
BİBLİYOGRAFYA ..	311
Dizin ..	327
Ekler ..	341

ÖNSÖZ

Çalışmamız XVI. asrın önemli devlet adamlarından olan ve bir dönem sadrazamlık yapan Özdemiroğlu Osman Paşa ve dönemi hadiselerini ihtiva etmektedir. XVI. yüzyıl gerek siyasî gerekse iktisadî faaliyetler bakımından Osmanlı tarihinin en mühim dönemlerinden birini teşkil etmektedir. Öyle ki Kanunî Sultan Süleyman, İkinci Selim ve Üçüncü Murad devirleri, hem karada hem de denizlerde doğudan batıya, kuzeyden güneye fetihlerin arttığı ve sınırların oldukça genişlediği bir yüzyıldır. Bu asrın hadiselerini Osman Paşa ekseninde incelemeye gayret ettiğimiz çalışmamızda, arşiv kayıtları başta olmak üzere çağdaş Osmanlı ve İran kaynakları ile araştırma ve incelemelerden istifade edilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında hazırlanış amacı, ihtiva ettiği konular ve yararlandığımız kaynaklar; XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin doğu siyaseti ve bu bağlamda Osmanlı-Safevî münasebetlerinin başlangıcı ve gelişimi; güneyde bilhassa Kanunî Sultan Süleyman devrinde Hint Okyanusu ve Kızıldeniz'de girilen fetihler ve Osmanlı-Portekiz mücadelesi üzerinde durulmuştur.

Birinci bölümde Osman Paşa'nın ilk vazifeleri ve beylerbeylikleri ele alınmıştır. Babası Özdemir Paşa sayesinde iyi bir eğitim alan Osman Paşa babasının sağlığında müteferrikalık, emîr-i haclık ve sancak beyliği yapmış, Özdemir Paşa'nın ölümünün ardından kendisine halef olmuştur. 1561'de Habeşistan beylerbeyi, 1567'de başlayıp devam eden Zeydî ayaklanmasının bastırılması sırasında San'a beylerbeyi (Aralık 1567), Nisan 1568'de Yemen ve San'a'nın birleştirilmesiyle Yemen beylerbeyi olup bölgede huzuru sağladıktan sonra mazuliyetle İstanbul'a gelişi, önce Lahsa (Ekim 1571), akabinde Basra (Ağustos 1573) ve Diyarbekir (Haziran 1576) beylerbeylikleri dönemlerindeki askerî, siyasî ve iktisadî faaliyetleri üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde 1578’de başlayan Osmanlı-İran savaşları incelenmiştir. Savaşın nedenleri, seyri ve Osman Paşa’nın savaş içindeki rolü ve faaliyetleri bu bölümün çerçevesini belirlemektedir. Bu bölümde Lala Mustafa Paşa serdarlığında başlayıp, Gürcistan ve Azerbaycan’ın fethiyle devam eden, özellikle Osman Paşa’nın Şirvan’da vezirlik payesiyle kalmasından itibaren (1578) hem yerli ahaliyle hem de İranlılarla yaptığı savaşlardan, Osmanlı doğu sınırının Hazar sahillerinde Derbend-Dağıstan’a kadar genişletilmesinden bahsedilmektedir. Bununla birlikte Lala Mustafa Paşa’nın azledilip Vezir Sinan Paşa ve akabinde Ferhad Paşa’nın serdarlığında devam eden fetih hareketlerine de değinilmiştir.

Üçüncü bölüm Osman Paşa’nın Şirvan’daki fetihleri tamamlayıp idari teşkilatı kurduktan ve yerine Cafer Paşa’yı bıraktıktan sonra İstanbul’a gelişiyle başlayıp, Dağıstan-Kefe yolunda Ruslarla mücadelesi ve Kırım’daki ihtilalin bastırılmasıyla devam etmektedir. Bu bölümde 1584’te sadrazamlığa getirilmesinden sonraki faaliyetleri detaylı olarak incelenmiştir. Bu bağlamda Sadrazam Osman Paşa’nın Kırım şehzadeleri arasındaki problemlerin halledilmesi için İstanbul’dan ayrılıp Kastamonu’ya gelmesi, kışı orada geçirip Kırım meselesini hallettikten sonra, İstanbul’a dönmeden hazırlıklarını tamamlayıp Tebriz seferine çıkışı ve Tebriz’in Osmanlı idaresine katılması gibi konular üzerinde durulmuştur. Tebriz’in alınışı sırasında hasta olan Sadrazam Osman Paşa ve ordusunun Anadolu’ya dönüşü, bu sıralarda Safevîlerle yapılan muharebeler ve Osman Paşa’nın vefat etmesiyle bu bölüm sona ermektedir.

Özdemiroğlu Osman Paşa’yı bana tanıtan, araştırmamı sağlayan, teşvik eden ve yol gösteren kıymetli hocam Prof. Dr. Abdülkadir Özcan’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Araştırmacılara sabırla hizmet veren İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi (İSAM) ile Başbakanlık Osmanlı Arşivi çalışanlarına; üniversite eğitimi almamı sağlayan ağabeyim Yavuz Şahin’e; her zaman yanımda olup beni cesaretlendiren eşime ve emeği geçen herkese teşekkür ederim. Ayrıca bu çalışmamı en güzel şekilde yayına hazırlamak için büyük emek sarfeden Çamlıca İlim, Kültür ve Tarih Araştırmaları Merkezi uzmanlarına teşekkürlerimi sunarım.

Reyhane ŞAHİN ALLAHVERDİ

İstanbul 2016

GİRİŞ

Çalışmanın Amacı ve Dönemin Kaynakları

Özdemiroğlu Osman Paşa (1527-1585) Osmanlı tarihinin en parlak devri kabul edilen XVI. yüzyılda yaşamıştır. Bu yüzyılda devletin sınırları batıda Viyana'ya, güneyde Hint Okyanusu ve Kızıldeniz sahillerine kadar ulaşmıştı. Doğuda İran Safevî Devleti'yle Kafkasya hâkimiyeti için mücadele edilmekteydi. Güneydeki genişleme siyasetinin bir parçası olmayı başaran, Yemen ve Habeşistan fetihlerinde ismini duyuran Özdemir Paşa'nın şöhreti, oğlu Osman Paşa'ya miras olarak kalmış; o da bu miras ve aldığı askerî eğitim sayesinde devletin doğu sınırlarının Hazar Denizi'ne kadar ulaşmasında büyük pay sahibi olmuştur.

Osman Paşa'nın yaşadığı dönem Osmanlı'nın deniz-aşırı fetihlere giriştiği, Kızıldeniz sahillerindeki hâkimiyetini güçlendirdiği; Doğuda ise Safevî Devleti'yle yapılan ve yıllarca süren savaşa denk gelmektedir. Osmanlı Devleti Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethinden (1517) itibaren yüzünü Kızıldeniz sahillerine çevirmiş, Kanunî Sultan Süleyman devrinde Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'nda hâkimiyet kurma politikası takip edilmiş, devlet buraların teşkilatlandırılması konusunda büyük gayret sarfetmiştir. Bilhassa Yemen ve Habeşistan eyaleti için önce Özdemir Paşa, onun ölümünden sonra (1560) oğlu Osman Paşa devlete büyük hizmetlerde bulunmuşlardır. Bu cesur baba-oğul Yemen ile Habeş eyaletlerinin karmaşık etnolojik ve dinî yapısına rağmen bölgede istikrarı sağlamayı başarmışlardır.

Özdemiroğlu Osman Paşa'nın Maiyyetine Verilen Askerle
Lala Mustafa Paşa'dan Ayrılması

Osman Paşa'nın Demirkapı'da Devlet Erkanı İle Yaptığı Toplantı

Adil Giray Han'ın Öldürülmesi